

adlı risâleler de konuyla ilgili olmamakla birlikte kelimenin diğer alanlarda kullanılışına birer örnek kabul edilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Burhân-ı Kâû Tercümesi, II, 111; *Kâmûs-ı Türkî*, s. 1175; *Türk Lugatı*, IV, 103; Ahmed Rifat, *Mir'âtü'l-makâsıd*, İstanbul 1293, s. 276-282; *Terceman ve Gülbânk Mecmuası*, İSAM Ktp., nr. 40701; *Türkiye Maarif Tarihi*, I, 94, dipnot 8; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, s. 150, 159-160, 421-422, 433-435; Mustafa Nihat Özön, *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*, İstanbul 1954, s. 102-103; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İstanbul 1963, s. 101-102, 104, 126, 127, 130, 131; a.mlf., *Tasavvuf'tan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul 1977, s. 141-142, 332-335; Özege, *Katalog*, II, 462; Muzaffer Ozak, *Zîynet-ül-kulûb*, İstanbul 1973, s. 58; Bedri Noyan, *Bektâşîlik Alevîlik Nedir*, Ankara 1987, s. 146-152, 168-172, 244-245, 268-274, 298, 302-305, 309, 321-322; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, I, 369-370; Ömer Uluçay *Gülbang, Alevilikte Dua*, Adana 1992; Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar* (haz. Cemal Kurnaz), Ankara 1992, s. 178; Mehmet Yaman, *Alevîlik İnanç-Edeb-Erkânı*, İstanbul 1993, s. 163, 170-171, 193-195; Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1995, s. 209, 524-525; Mustafa Uzun, "Türk Tasavvuf Edebiyatında Bir Duâ ve Niyâz Tarzı Gülbânk", *İLAM Araştırma Dergisi*, I/1, İstanbul 1996, s. 71-87; Pakalın, I, 683-685; III, 459; Dihhudâ, "Gülbânk", *Luğatnâme*, XXIII, 354-355; "Gülbânk, Gülbang", *TDEA*, III, 391; Nuri Özcan, "Cenaze Gülbangı", *DİA*, VII, 357-358; Abdülkadir Özcan, "Etme-ydanı", a.e., XI, 497.

MUSTAFA UZUN

GÜLBEDEN BEĞÜM

(ö. 1011/1603)

Hümâyunnâme adlı
hâtıratı ile tanınan
Bâbürlü prensesi.

1523'te Horasan'da (Kâbil [?]) doğdu. Babası Bâbürlü hânedanının kurucusu Bâbü Şah, annesi Orta Asya süfîlerinden Zinde Pîl diye tanınan Ahmed-i Câmî'nin soyundan Dildâr Begüm'dür. Bâbü'nün Hindistan seferine çıktığı sırada (1525) Kâbil'de bulunan Gülbeden Begüm bu yıllarda, Hümâyun'un annesi ve Bâbü'nün ilk hanımı olan Mâhem Begüm tarafından büyütüldü. 1529'da babasının yanına Agra'ya gitti. Burada da Mâhem'in gözetimi altında eğitimini sürdürdü. 1540 yılına kadar Hindistan'da kaldı. Bu tarihte Hümâyun'un Delhi sultanlarından Şirşah Sür karşısında mağlûp olmasından sonra hânedana mensup diğer kadınlarla birlikte Kâbil'e gitti. Hümâyun da 1545'te buraya geldi.

Gülbeden Begüm, Bâbü'nün kız kardeşi Hanzâde Begüm'ün ikinci oğlu Hıdır Hâce Çağatay ile evlendi. Hıdır Hâce, Hümâyun'un son yıllarında ve Ekber Şah'ın saltanatı sırasında bazı eyaletlerde valilik yaptı. Gülbeden Begüm'ün ondan birçok çocuğu olduysa da bunların hiçbirisi önemli mevkilere yükselemedi. 1574'te yeğeni Selime Sultan Begüm ile hacca gitti ve üç buçuk yıl Hicaz'da kaldı. Hindistan'a dönerken bindiği gemi Aden'de kaza geçirdi. Bir yıl kadar burada bekledikten sonra 1582'de Hindistan'a ulaşabildi. Aden'de kaldığı sırada kendisine iyi davranılmadığı için Ekber Şah durumu Osmanlı Padişahı III. Murad'a bildirmiş, padişah da suçluları cezalandırmıştı. Dönüşünde Ekber tarafından şahsî hâtıralarını yazmakla görevlendirilen Gülbeden Begüm 6 Zilhicce 1011'de (17 Mayıs 1603) Agra'da vefat etti.

Gülbeden Begüm Türkçe ve Farsça nazma hâkimdi, hat ve inşâ sanatında da yetenek sahibiydi. Farsça iki şiiri Mehdî Şirazi'nin *Tezkiretül-ı-havâtîn*'inde yer almaktadır. Akıllı ve ileri görüşlü bir hanım olduğu kaydedilir.

Hümâyunnâme (Aḥvâl-i Hümâyün Pâdişâh), Ebû'l-Fazl el-Allâmî'nin *Ekber-nâme*'sine kaynak olmak üzere yazılmıştır. Elde bulunan tek nüshası eksik olup 1553 yılı olayları ile sona erer. Eser, Hümâyun döneminin bir genel tarihi olması bakımından fazla bir değer taşımamakta, askerî ve siyasî hadiseleri anlatmada yetersiz kalmaktadır. Ancak Bâbü'nün son yılları, Hümâyun devrindeki hânedan mensupları, sarayda geçen olaylar ve harem hayatına dair verdiği bilgiler yönünden büyük öneme sahiptir. Dönemin sosyoekonomik tarihi açısından da değerli bir kaynaktır. Şahit olduğu veya duyduğu olayları kendi duygu ve düşünceleri istikametinde kaleme almış olan Gülbeden Begüm'ün erkek kardeşleri arasında en çok Hindal Mirza ile Hümâyun'u sevdiği, onların aleyhine yazmaktan kaçındığı, hatta onları mâzur göstermeye çalıştığı dikkati çeker. Bizat şahit olduğu 1545'ten sonraki hadiseleri oldukça canlı bir şekilde anlatır. Eserin British Museum'daki tek nüshası A. S. Beveridge tarafından İngilizce'ye çevrilerek geniş bir girişle birlikte yayımlanmıştır (London 1902; New Delhi 1983; Lahore 1987). Farsça metni *Hümâyunnâme-i Gülbeden Begüm* adıyla neşredilen eseri (Leknev 1925) Abdürrab Yelgar *Hümâyunnâme* ismiyle Türkçe'ye tercüme etmiştir (Ankara 1944).

BİBLİYOGRAFYA :

Gülbeden Begüm, *The History of Humâyün: Humâyün-Nâme* (trc. A. S. Beveridge), London 1902, mütercim giriş, s. 1-79; Ebû'l-Fazl el-Allâmî, *Ekber-nâme*, Bibliotheca India, III, 568, 815, 817; Nizâmeddin Ahmed, *Ṭabaḳāt-ı Ekberî*, Bibliotheca India, II, 312; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, I, vr. 147^a; III, vr. 1083^a; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 538-539; Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-ı-havâtîr*, V, 318-319; Hânâbâ, *Fihrist*, V, 5510; Kabir Kausar — Inamul Kabir, *Biographical Dictionary of Prominent Muslim Ladies*, New Delhi 1982, s. 105-106; A. S. Bazmee Ansari, "Gulbadan Bégam", *El²* (İng.), II, 1134-1135.

A. S. BAZMEE ANSARI

GÜLBÜN-İ HÂNÂN

(گلبن خانان)

Halim Giray'ın

(ö. 1239/1823)

Kırım hanlarının

biyografilerine dair eseri.

Kırım hanlarının toplu biyografisini veren en önemli eser olan *Gülbün-i Hânân*'ın müellifi Halim Giray 1772'de Kırım'da doğdu. Vize'de sürgünde iken ölen hanlardan Şehbaz Giray'ın oğludur. III. Selim devrinde İstanbul'a gitti ve bir süre orada kaldı. İstanbul'da devrin ileri gelen şairleriyle tanışıp onlarla irtibat kurdu. Ardından Bahadır Giray'a veliaht tayin edilince Kırım'a gittiysen de tekrar İstanbul'a döndü. Kendisine tahsis edilen Vize'de çiftliğinde bir süre yaşadık-tan sonra Çatalca'ya taşındı. Vefatında Ferhad Paşa Camii Kabristanı'na defnedildi.

Aynı zamanda şair olan ve Halimî mahlasıyla şiir yazan Halim Giray'ın divanı yayımlanmıştır (İstanbul 1257; Latin harfleriyle, haz. Recep Toparlı — M. Sadi Çoğenli, Erzurum 1991, 1992). Ancak Halim Giray asıl şöhretini atalarının biyografilerini ihtiva eden, 1811'de tamamladığı *Gülbün-i Hânân* ile yapmıştır. Eserde hanlığın kurucusu Hacı Giray'dan itibaren her han dönemi ayrı ayrı ele alınmıştır. Baş tarafında Kırım hanlarının Cengiz Han'a kadar uzanan şeceresi de verilmektedir. Kitapta hanların seferleri, saltanat müddetleri ve diğer hususlarla ilgili tarihler titizlikle tesbit edilmeye çalışılmıştır. Eserde yer alan son biyografiler müellifin babasına ve Baht Giray Han'a (ö. 1801) aittir.

Gülbün-i Hânân'ın muhtevasından anlaşıldığına göre Halim Giray, kendisinden önce yazılan Kırım tarihine ve hanlarına dair eserleri de görmüştür. Kay-

nakları arasında Hacı Mehmed Senâî'nin 1644-1650 yıllarını içine alan İslâm Giray Han dönemiyle ilgili eseri (*III. İslam Giray Han Tarihi: Historia Chana Islam Gireja III*, nşr. Z. Abrahamowicz, Warsaw 1971), hanlık sülâlesine mensup Mehmed Giray'ın 1683-1703 yılları olaylarını anlatan *Târîh-i Mehmed Giray*'ı (Kaiserlichen und Königlichen Hofbibliothek zu Wien, nr. 1080), Kefeli İbrâhim Efendi'nin 1736'da hazırladığı *Tevârih-i Tatar Han ve Dağıstan ve Moskov ve Deşt-i Kıpçak Ülkelerinin* adlı eseri (Romanya-Pazarıcı 1933), Hacı Abdülgaffâr Kırımı'nın 1744'te tamamlanan *Umdetü't-tevârih*'i (İstanbul 1343, *TTEM* ilâvesi), Rıdvan Paşazâde Abdullah Çelebi'nin *Tevârih-i Deşt-i Kıpçak*'ı (nşr. A. Zajackowski, Warszawa 1966) ve Seyyid Mehmed Rızâ'nın (ö. 1756) *es-Seb'u's-seyyâr fî ahbâri mülûki't-Tatar*'ı (nşr. M. Kazimbeg, Kazan 1832) sayılabilir. Halim Giray bu eserlerdeki bazı yanlışları yer yer düzeltmiştir.

Kırım tarihiyle ilgilenen hemen herkesin başvurduğu *Gülbün-i Hânân*'dan ilk defa ciddi bir şekilde Cevdet Paşa faydalanmıştır. Onun bu eserden özetlediği *Kırım ve Kafkas Tarihçesi* adlı küçük eseri yayımlanmıştır (İstanbul 1307). Aynı şekilde Hammer de Kırım hanları tarihiyle ilgili eserinde (*Geschichte der Chane der Krim unter Osmanischer Herrschaft*, Vienna 1856) geniş ölçüde *Gülbün-i Hânân*'ı kullandığı gibi V. D. Simirnov aynı konudaki kitabında (*Krimskoe khanstvo*, I-II, Petersburg 1887; Odessa 1889) sık sık bu esere atıfta bulunmuştur.

Gülbün-i Hânân İstanbul'da basılmış (1287), ikinci baskısı da yine İstanbul'da Ârifzâde Hilmi'nin önsözü ile Osman Cû-

dî tarafından gerçekleştirilmiştir (1327). Cûdî esere hâşiyeler ilâve ederek bilgileri daha da zenginleştirmiştir. Eserin farklı bir nüshası Bibliothèque National'de bulunmaktadır (Supp., Turc., nr. 1116). Cûdî baskısı, M. Sadi Çöğenli ve Recep Toparlı tarafından bir giriş ve indeks ilâvesiyle tıpkıbasım olarak yeniden neşredilmiştir (Erzurum 1990).

BİBLİYOGRAFYA :

Halim Giray, *Gülbün-i Hânân* (nşr. M. Sadi Çöğenli — Recep Toparlı), Erzurum 1990; Fa-tin, *Tezkire*, s. 73-74; V. D. Simirnov, *Krimskoe khanstvo pod verhovenstvom otomanskoy por-ti v XVIII stolëtii*, Odessa 1889, s. 22, 31-32; *Sicill-i Osmânî*, II, 243; Bursalı Mehmed Tâhir, *Kırım Müellifleri*, İstanbul 1335, s. 18; *Osman-lı Müellifleri*, II, 143-144; *İzâhu'l-meknûn*, I, 499; A. Benningsen v.dğr., *Le khanat de Crimée dans les archives du musée du palais de Topkapı*, Paris 1978, s. 352-353; Babinger (Üçok), s. 259-260, 307-308, 372-373; Abdullah Rıza Ergüven, "Halim Giray", *TDI*, II/18 (1953), s. 349-353; Halit Biltekin, "Divan-ı Halim Giray", *TD*, X/1 (1992), s. 331-338; "Halîmî", *TDEA*, IV, 50.

MUZAFFER ÜREKLİ

GÜLÇİÇEK HATUN TÜRBESİ

Bursa'da erken
Osmanlı dönemine ait türbe.

Yıldırım Bayezid'in annesi Gülçiçek Hatun'a ait olup padişah anaları için yapıldığı bilinen türbelerin en eski örneğidir. Kitâbesi bulunmayan yapının, Gülçiçek Hatun adına düzenlenen 802 (1399-1400) tarihli vakfiyeden XIV. yüzyılın sonlarına inşa edildiği anlaşılmaktadır. Yine vakfiyeden anlaşıldığına göre türbe imaret, zâviye ve bazı evlerden meydana gelen zengin bir külliyein parçasıdır (Ayverdi, I, 462). Bu yapı topluluğunun diğer bir ünitesi de 1906 yılına kadar faal

durumda olduğu başka bir belgeden öğrenilen bir medresedir (*a.g.e.*, I, 441). 802 tarihli vakfiye, I. Murad'ın padişah silsilenâmelerinde ve vekâyi'nâmelerde adına rastlanmayan beşinci bir oğlunun da ha bulunduğunu bildirmesi bakımından büyük bir tarihî değer taşımaktadır. Burada kaydedildiğine göre I. Murad'ın tek eşi olan Gülçiçek Hatun vakıflarının idaresini oğlu Yahşi Bey'e bırakmıştır (geniş bilgi için bk. Baykal, s. 45; Ayverdi, I, 418-419). Külliyein merkezine ayrıca Yahşi Bey tarafından bir mescid yaptırılmış ve bu mescid bânisinin ismiyle olduğu kadar bazı kayıtlarda geçtiği gibi annesine izâfeten Gülçiçek Hatun ismiyle de anılmıştır. Yapıların bulunduğu mahalleye ise Yahşi Bey mahallesi denildiği yine eski kayıtlardan öğrenilmektedir (*a.g.e.*, I, 418).

1772 tarihli bir belgedeki, Gülçiçek Hatun Mescidi ve Türbesi'nin tamir edilmesine karar verildiğine ve bu iş için 23.400 akçe ayrıldığına ilişkin bilgiden (*a.g.e.*, I, 419) XVIII. yüzyılda harap durumda olduğu anlaşılan türbe en son 1958 yılında onarılmıştır. Bugün de bakımsız, harap olmaya yüz tutmuş durumda bulunan yapı yeni bir onarıma ihtiyaç duymaktadır.

Plan şeması, içten 6,40 × 6,40 m. boyutlarında bir kare olan yapıyı beden duvarları üzerine yüksek bir sekizgen kasnakla oturan kubbe örtmektedir; kubbeğe geçiş Türk üçgenleriyle sağlanmıştır. Kasnağın alt kısma göre orantısız bir yüksekliğe sahip bulunması ilk bakışta dikkat çekmektedir. Kasnağın beden duvarlarından farklı biçimde tuğla kullanmadan yalnız kesme taşlarla örülmüş olması da yine dikkat çekicidir ve bu durumlar orijinalitesinin bozulduğunu, bugünkü görünümü sonraki bir değişlikle aldığını göstermektedir. Genel oranlar göz önüne alındığında hemen farkedilen bu uyumsuzluğun, muhtemelen yapının bütünüyle yenilendiği 1958 onarımı sırasında, orijinalde on altı köşeli olması gereken kasnağın yerine bugün görülen sekizgen ve yüksek kasnağın yapılmasıyla meydana getirildiği söylenebilir.

Türbenin giriş cephesinin önünde yanları kapalı bir revak bölümü yer almaktadır. Bugün yalnızca yan duvarları ve zemin kısmıyla ayakta kalabilmiş olan revakın örtü sistemi yıkılmıştır. Tonoz veya kubbeye işaret edebilecek herhangi bir iz rastlanmamakta, duvarların üzerinde-

Gülçiçek
Hatun
Türbesi -
Bursa